

ALISON GOPNIK

Neveljük-e a gyerekeket?

ALISON GOPNIK

Neveljük-e a gyerekeket?

A szülő-gyerek kapcsolat dilemmái

A fordítás alapja:

Alison Gopnik: *The Gardener and the Carpenter.*

*What the New Science of Child Development Tells Us About
the Relationship Between Parents and Children*

Copyright © 2016 by Alison Gopnik. All rights reserved.

Fordította © Pap Ágnes, 2019

Szerkesztette: Domonkosi Ágnes

Borító: Grosan Cristina

HVG Könyvek, Budapest, 2020

Kiadóvezető: Budaházy Árpád

Felelős szerkesztő: Káli Diána

www.hvgkonyvek.hu

ISBN 978-963-304-943-3

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit
tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely
formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképezési úton
vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított

Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Szauer Péter

www.hvgkonyvek.hu

Nyomdai előkészítés: Sólyom Melinda

*Boot papának, valamint
időskorom szerelmeinek:
Augustusnak, Georjinának és Atticusnak*

Tartalomjegyzék

Bevezetés: szülői paradoxonok	9
1. A gyereknevelés ellenében	31
2. A gyerekkor evolúciója	51
3. A szeretet evolúciója	75
4. Megfigyelés általi tanulás	111
5. Tanulás hallottak alapján	143
6. A játék működése	181
7. Nagyobb gyerekek	217
8. A jövő és a múlt: a gyerekek és a technológia	255
9. A gyerekek értéke	281
Köszönetnyilvánítás	307
A szerzőről	311
Jegyzetek	313
Név- és tárgymutató	340

Bevezetés: szülői paradoxonok

VAJON MIÉRT VÁGYUNK ARRRA, hogy szülők legyünk? Gyerekekről gondoskodni embert próbáló, kimerítő tevékenység, a legtöbb szülőt mégis megelégedéssel tölti el. Miért? Mitől éri meg ez az egész?

Gyakori válasz erre, különösen a mai középosztálybeli apák és anyák részéről, hogy azért vagyunk szülők, hogy *gyereket neveljünk*. A *gyereknevelés* célirányos tevékenység, munkát, feladatkört jelent. Az a célja, hogy a gyerekünkéből valahogyan jobb, boldogabb, sikeresebb felnőttet faragjunk, jobbat, mint aki amúgy lenne, vagy – csak halkán jegyzem meg – mint a szomszéd gyereke. A megfelelő gyereknevelés eredménye a megfelelő gyerek, aki azután megfelelő felnőtté válik.

Gyereknevelés alatt persze néha azokat a hétköznapi dolgokat is értik, amit a szülők valójában csinálnak, gyakoribb azonban, különösen manapság, hogy a kifejezést arra használják, amit a szülőknek csinálniuk *kellene*, ami a szülők *feladata*. Könyvemben bemutatom, hogy ez az előíró gyereknevelési szemlélet tudományos, filozófiai és politikai szempontból, valamint a saját véleményem szerint is alapvetően téves. Félreértelmezi azt, ahogyan a szülők és a gyerekek gondolkodnak és cselekednek, és téves elképzelést nyújt arról is, hogy miképp kellene gondolkodniuk és cseleked-

niük. Ez a szemlélet valójában nehezebbé teszi a gyerekek és szülők életét, nem pedig könnyebbé.

A gyereknevelés szemlélete annyira megtévesztő módon áthatja a gyerekekkel kapcsolatos közgondolkodást, hogy szinte magától értetődőnek, kétségbevonhatatlannak tűnik. A szülők pedig – e könyv szerzőjével együtt –, bár érzik a gyereknevelés szemléletének vonzerejét, azt is tapasztalják, még ha csak a megérzés szintjén is, hogy valami nincs rendben ezzel.¹ Egyszerre aggódunk ugyanis azon, hogy a gyerekeink nem teljesítenek elég jól az iskolában, illetve azon, hogy szenvednek ettől a teljesítménykényszer-től. Összehasonlítjuk őket az ismerősök gyerekeivel, majd rögtön el is szégyelljük magunkat. Lelkesen rákattintunk azokra a cikk-címekre, amelyek a legújabb gyereknevelési trendeket méltatják vagy támadják, aztán pedig lelkesen hangoztatjuk, hogy mi úgysis csak az ösztöneinkre hallgatunk.

Az emberi tevékenységek nagy részében célravezető módszer egy előre meghatározott végeredmény elérésére törekedni. Asztalosok, írók vagy üzletemberek számára ez a megfelelő hozzáállás, hiszen az elkészült szék, könyvek minősége vagy a pénzügyi eredmény alapján el lehet dönteni, hogy jó asztalosok, jó írók vagy jó vezérigazgatók-e. A gyereknevelés szemlélete ugyanezt a módszert követi. A szülő olyan, mint egy asztalos, annyi különbséggel, hogy tevékenységének célja nem egy bizonyos termék, például egy szék, hanem egy előre meghatározott jellemvonásokkal bíró személy.

A munka területén a szakértelem sikerhez vezet. A gyereknevelés szemlélete ehhez hasonlóan azt ígéri, hogy vannak olyan technikák, van olyan speciális szakértelem, amelynek elsajátításával a szülők elérhetik, hogy alakíthassák gyerekeik életét. Ráadásul felépült egy hatalmas iparág is, amely pontosan ennek a szakértelemnek a megszerzését ígéri. Az Amazonon mintegy

hatvanezer gyereknevelés témájú könyv közül választhatunk, és többségük címében szerepel az „útmutató” kifejezés.

Számos gyereknevelési útmutató persze egyszerűen gyakorlati tanácsokkal látja el a szülőket, jóval több van viszont, amely azzal kecsegtet, hogy a megfelelő technikák alkalmazásával a szülők alapvetően befolyásolhatják, hogy gyerekükből milyen felnőtt válik.

A gyereknevelés szemlélete azonban nemcsak az útmutató könyvekben van jelen, hanem általánosságban is meghatározza a gyerekek fejlődésével kapcsolatos gondolkodást. Fejlődépszichológusként azt igyekszem kideríteni, hogy milyen a gyermeki elme, és miért olyan, amilyen. Ennek ellenére szinte mindenki, aki a fejlődéslélektanról interjút készít velem, feltesz néhány kérdést arra vonatkozóan, hogy mit csináljanak a szülők, és hogy annak mik is lesznek a hosszú távú következményei.

A gyereknevelés ideája egyúttal komoly nehézségek forrása is a szülők – elsősorban az anyák – számára, ugyanis tovább szítja az anyák közötti soha véget nem érő háborúskodást. Ha elfogadjuk, hogy a gyereknevelés egy munkakör, akkor választanunk kell eközött és az egyéb munkák között. Az anyák mérhetetlenül védekezően és zavarodottan viselkednek, amikor azt mérlegelik, hogy lehetséges-e egyszerre sikeresen gyerekeket nevelni és más munkák terén is helytállni. Úgy érzik, kénytelenek választani az anyaság eljelentéktelenítése és a karrierjük feladása között. Ugyanezek a dilemmák az apákat is érintik, és a helyzetük annyiban talán még nehezebb, hogy esetükben a probléma kevésbé nyilvánvaló.

A szülők részben ezt próbálják ellensúlyozni a szülői szerep leértékelésével, ebből adódik az a sok kényszeredett visszaemlékezés, amelyben a nők öntudatosan bevallják az anyasággal kapcsolatos ambivalens érzéseiket. Végül is, ha a szülői létet olyan

munkakörnek tekintjük, amelynek a célja sikeres felnőtt nevelése, akkor bizony elég vacak állás: a munkaidő hosszú, nincs se fizetés, se egyéb juttatások, komoly megterhelésből viszont jut bőven. Sőt húsz éven át fogalmunk sincs, hogy jól csináljuk-e, és ettől a feladat már önmagában is idegtépő és büntudatkeltő. Viszont ha mégsem munka a szülői lét, akkor miért is csináljuk? Ha a szülői lét értelme nem az, hogy „előállítsunk” egy bizonyos jellemvonásokkal bíró felnőttet, akkor pontosan micsoda?

Túlaggódó, középosztálybeli, dolgozó szülőként egész életemben éreztem a gyereknevelés szemléletének vonzerejét, de egyúttal berzenkedtem is tőle. Mindhárom fiam felnőtt már, boldognak és sikeresnek mondhatóak, mostanában alapítanak családot. Mégis azon veszem észre magam, hogy örökösen a saját felelősségemet (vagy esetleg az érdemeimet?) vizsgálom az életük jó és rossz pillanataiban. Nem voltam túlzottan védelmező, amikor a legkisebb fiamat nyolcéves korában reggelente még iskolába kísértem? Vagy inkább gondatlan, hogy nem kísérgettem tovább, amikor kilencéves lett? Azt akartam, hogy a fiaim a saját útjukat járják, és maguk jöjjenek rá, miben tehetségesek. Ennek ellenére ragaszkodnom kellett volna ahhoz, hogy a legnagyobb fiam befejezze a főiskolát, és ne zenész akarjon lenni? Azt vallottam – és ma is azt vallom –, hogy a jó állami iskoláknál nincs jobb a gyerekek számára. Ennek ellenére, amikor a két nagyobb kínlódott a helyi állami középiskolában, át kellett volna helyeznem őket egy menő magániskolába, ahogy azt végül a legkisebbel tettem? Erőltetnem kellett volna, hogy legkisebb kapcsolja ki a számítógépet, és olvasson inkább, vagy éppen hagynom kellett volna, hogy komolyabban foglalkozzon a programozással? Hogyan tudtam volna jobban megoldani, hogy a tehetséges középső fiamnak maradjon szabadideje játszani is, hogy mellette megcsinálja a házi feladatokat, és

még matek különórára és balettre is járjon? És ami a legnehezebb: amikor a legkisebb is befejezte a középiskolát, elváltam. Korábban kellett volna, vagy később? Vagy egyáltalán nem lett volna szabad?

A szakmai tapasztalataim és a fejlődéslélektani tudásom nem segítettek abban, hogy könnyebben válaszoljam meg ezeket a kérdéseket, mint bárki más. Közel negyvenéves szülői múltamra visszatekintve viszont azt gyanítom, hogy a legjobb válasz az, hogy maguk a kérdések nem voltak helyénvalók.

Ha elgondolkodunk saját szülői tapasztalatainkon, szkeptikussá válunk a gyereknevelés szemléletével kapcsolatban. Sőt ez a szemlélet akkor sem tűnik megfelelőnek, ha más szülőkön és gyerekeken gondolkodunk el. Az én generációm, az elkényeztetett, jómódú *baby boomerek*, a II. világháború utáni évtizedek szülőitei, nem mutatunk lényegi javulást szüleink *nagy generációjához* képest, amely a világválság és a háború nyomorúságában volt kénytelen felnőni. Mindannyian ismerünk olyanokat, akiknek rettentőes gyerekkora volt, mégis csodálatos felnőtté és szerető szülővé váltak, és ismerünk jó szülőket is, akiknek végül tragikusan boldogtalanok lettek a gyerekei.

A gyereknevelési szemléletet legsokatmondóbban, legfájdalmasabban azoknak a szülőknek a példája cáfolja, akiknek a gyereke nem éri meg a felnőttkort. 2011-ben Emily Rapp írt egy rendkívül megható, széles körben ismertté vált cikket Tay-Sachs-kórban szenvedő kislfiáról, Ronanról, akiről tudni lehetett, hogy még hároméves kora előtt meg fog halni.² Mindez nem befolyásolta a szeretet intenzitását, amit Emily a kislfia iránt érzett. Ronan nem érte meg a felnőttkort, mégis úgy érezzük, hogy Emily Rapp és sorstársai a legmeggyőzőbb példái annak, hogy mit jelent szülőnek lenni.

Fontos egyáltalán kideríteni, hogy miért éri meg szülőnek lenni? A szülőkkel és gyerekekkel kapcsolatos kérdések gyakran

megrekednek az életvezetési rovatok és baba-mama blogok szintjén. Ebben a könyvben azonban amellet érvelek, hogy ezek a mindennapi aggodalmak tulajdonképpen magának az emberi létnek az igazi és mély kérdéseit érintik, olyan feszültségeket, amelyek emberi mivoltunk alapvető elemei. Biológiai szempontból nézve a rendkívül hosszú és kiszolgáltatott gyerekkor, valamint az ezzel együtt járó hatalmas szülői energiabefektetés meghatározó részei emberi létünknek. De vajon milyen célt szolgál ez a befektetés? Miért alakult ez így?

Annak kiderítése, hogy miért érdemes szülőnek lenni, nem csupán személyes vagy biológiai kérdés, hanem társadalmi és politikai is. Az emberiség történelme során a gyerekekről való gondoskodás sosem kizárólag a biológiai anyák és apák felelőssége volt, hanem a kezdetektől fogva minden közösségben az egyik legfontosabb ügynek számított, és ez így van ma is. Az oktatás ügye például egész egyszerűen a gyerekekről való gondoskodás tágabb értelmezése.

A többi szociális intézményhez hasonlóan a gyerekekről való gondoskodás is folyamatos változáson ment át a múltban, és változni fog a jövőben is. Ha jó döntéseket akarunk hozni a változásokról, mindenekelőtt tudatosan át kell gondolnunk, hogy valójában mit is jelent elsődlegesen a gyerekekről való gondoskodás. Milyen legyen az óvoda? Hogyan lehetne megreformálni az állami iskolákat? Ki döntsön egy gyerek jólétéről? Mit kezdjünk az új technológiákkal? A gyerekekről való gondoskodás politikai, tudományos és személyes ügy is egyszerre, ezért a feszültségek és az elmentmondások kicsiben és nagyban egyaránt jelentkeznek.

A nevelési útmutatókon és a fanyar visszaemlékezéseken túl léteznie kell a gyerekekről való gondolkodás más módjainak is. A tudományos és a filozófiai perspektíva például segíthet.

De nemrég nagymama lettem, és azt tapasztalom, hogy ez a nézőpont talán még jobb rálátást ad. A nagyszülői szerep révén megértést nyújtó távolságból szemlélhetjük annak a fiatal anyának a hibáit és sikereit, aki egykor mi voltunk, és aki annak idején nem tudta megkülönböztetni a kettőt, illetve a saját gyerekeink küzdelmeit is.

E könyv szerzője tehát egyrészt nagymama (*bubbe*, ahogy a zsidó nagymamám mondta volna), másrészt viszont tudós és filozófus is. Egy nagy a Berkeley Egyetemről, aki kognitív kutatólaboratóriumot vezet és filozófiai tanulmányokat ír, közben pedig a régi időkről mesél és áfonyás palacsintát süt. Korábban viszonylag kis számban fordultak elő tudós és filozófus nagymamák, így a két nézőpont ötvözésével talán sikerül túllépni a gyereknevelés szemléletén, és megérteni a szülői lét lényegét.

A gyerekneveléstől a szülői létig

Ha a gyereknevelés szemlélete nem megfelelő, akkor mi lenne az? A szülői lét nem feladat, nem munkakör, a célja pedig nem az, és nem is lehet az, hogy egy gyerekből meghatározott jellemű felnőttet faragjon. Szülőnek lenni – vagyis gondoskodni egy gyerekről – azt jelenti, hogy részei vagyunk egy mély és egyedi emberi kapcsolatnak, és elköteleződünk erre a sajátos szeretetre. A munka az emberi élet meghatározó eleme, nem tudunk létezni enélkül. De ahogy azt – legalábbis a szóbeszéd szerint – Freud és Elvis is megállapította, a munka és a szeretet az a két dolog, ami értelmet ad az életnek.

A gyerekekről való gondoskodáshoz kapcsolódó szeretet-érzés nem korlátozódik a biológiai szülőkre, hanem a tudósok

által gondviselőknék nevezett valamennyi személyre kiterjed, és – legalábbis potenciálisan – valamennyiünk életében jelen van.

A munka és más kapcsolataink, a szeretet más formái között érezzük a különbséget: akár feleségről, barátról, Facebook-ismerőről vagy a szülőkről legyen szó, a kapcsolatunkat nem munkakörként, nem feladatként éljük meg. Pedig ezek a kapcsolatok alapvetően meghatározzák, hogy kik vagyunk. A teljes életet élő emberek mindennapjait áthatják a társas kapcsolatok. És ez nem csupán egyszerű filozófiai igazság az emberi létezésről, hanem olyan tényező, amely biológiai mivoltunk mélyében gyökerezik.

Szeretetről – különösen a szülők gyerekeik iránti szeretetéről – beszélni esetleg szentimentálisnak, érzelgősnek hangzik, és persze közben egyértelműnek és nyilvánvalónak is. A többi emberi kapcsolathoz hasonlóan azonban a gyerekek iránti szeretetünk alkotóeleme életünk mindennapos szövetének, mindent átható, megkerülhetetlen, jelen van minden cselekedetünk hátterében, de közben egyszersmind rendkívül komplikált, változatos, ráadásul ellentmondásos jelenség is.

Arra, hogy jobban szeressünk, anélkül is törekedhetünk, hogy a szeretetre mint valami munkára tekintenénk. Igyekezhet az ember jó feleség vagy jó férj lenni, fontos lehet számára, hogy jó barát vagy jó gyerek legyen. A házasságom sikerét mégsem ítélném meg az alapján, hogy javult-e a férjem jelleme az esküvőnk óta. Egy régi barátság minőségéről sem nyilatkoznék az alapján, hogy a barátom boldogabb vagy sikeresebb lett-e, amióta megismerkedtünk, sőt mindnyájan tudjuk, hogy egy barátság ereje éppen a legnehezebb időszakokban mutatkozik meg. A gyereknevelésről alkotott képünk mégis azt sugallja, hogy szülői képességeinket a gyerekeink alapján lehet, sőt az alapján *kell* megítélni.

Ha munkaként tekintünk rá, szülőnek, különösen kisgyerekes szülőnek lenni igen rettenetesnek tűnhet, viszont valójában inkább igen nagy szeretetet jelent, legalábbis a többségünk számára. Az a szeretet, amit kisgyerekeink iránt érzünk, illetve az, amit ők éreznek irántunk, egyszerre feltétlen és meghitt, mély és közvetlenül érzékelhető. A szülői lét legnagyobb jutalmát nem a gyerekek érdemjegyei és kupái, sőt nem is a diplomájuk vagy az esküvőjük jelenti, hanem a velük való testi-lelki együttlét pillanatáról pillanatra közösen megélt öröme.

A szeretetnek nincsenek célkitűzései, referenciaértékei vagy tervrajzai, de mégis van valami célja. Ez a cél pedig nem az, hogy megváltoztassuk azokat, akiket szeretünk, hanem hogy megadjuk nekik, ami a boldogulásukhoz szükséges. A szeretetnek nem az a célja, hogy szeretteink sorsát alakítsuk, hanem hogy segítsük őket saját sorsuk alakításában. Vagyis az út kijelölése helyett segítsünk megtalálni a saját útjukat, még akkor is, ha az általuk választott út nem egyezik meg azzal, amit mi választanánk a magunk vagy akár az ő számukra.

A gyerekek iránti szeretet célja pedig elsősorban az, hogy olyan sokszínű, megbízható, biztonságos környezetet biztosítsunk a felnövekvő emberpalántáknak, amely táptalajt teremt a változottságnak, az újtásoknak és az újdonságoknak. Ez pedig biológiai és evolúciós, illetve személyes és politikai nézőpontból egyaránt igaz. Ha szeretjük a gyerekeinket, nem úti célokat jelölünk ki számukra, hanem útravalóval látjuk el őket.